

Universiteit Utrecht
Master psychologie, Sociale Psychologie

THESIS

**De sociale waarde oriëntatie van rechtenstudenten
en hoe zij rechtzoekenden inschatten:**

Hechten rechtzoekenden meer waarde aan de materiële uitkomst van hun
rechtszaak of juist aan de procedurele rechtvaardigheid ervan?

Marije van Mourik (3639207)

21-06-2014

Begeleider: mr. Liesbeth Hulst, M.Sc

Tweede beoordelaar: prof. dr. Kees van den Bos

Samenvatting

Deze studie heeft zich gericht op de sociale waarde oriëntatie van rechtenstudenten. Ook is onderzocht hoe zij rechtzoekenden inschatten wat betreft de relatieve waarde die zij hechten aan de materiële uitkomst van hun rechtszaak versus een rechtvaardige procedure tijdens hun rechtszaak. De eerste hypothese was dat de meerderheid van de rechtenstudenten zelfzuchtig is ingesteld. Onderzoek wijst er namelijk op dat mensen kiezen voor een studie die persoonlijk bij hen past. De studie rechten richt zich voornamelijk op objectieve uitkomsten bij rechtszaken en lijkt traditioneel weinig aandacht te besteden aan de subjectieve beleving van rechtzoekenden wat betreft de juridische uitkomst en procedure. Tevens lijkt een (impliciete) basisaannname binnen deze studie dat mensen handelen om hun eigenbelang te maximaliseren. De eerste hypothese is bevestigd. De tweede hypothese was dat rechtenstudenten schatten dat rechtzoekenden meer waarde hechten aan de materiële uitkomst van een rechtszaak dan aan een rechtvaardige procedure, terwijl in werkelijkheid een rechtvaardige procedure ook zeer belangrijk is. Uit onderzoek is namelijk gebleken dat mensen de mate van materieel eigenbelang bij anderen overschatten en dat deze overschatting het sterkst is bij zelfzuchtige mensen. Ook de tweede hypothese is bevestigd. Als laatste is gekeken of de inschatting van rechtenstudenten over rechtzoekenden te beïnvloeden was door de studenten in een pro-sociale mindset te brengen. Deze manipulatie had geen effect.

Thomas Hobbes beschreef in 1651 de mens als een wezen dat uitsluitend gedreven wordt door eigenbelang. Niet alleen toen, maar ook nu nog denkt men dat gedachten en gedragingen van anderen voortkomen uit eigenbelang. De opvatting is dat men handelt om er uiteindelijk materieel gezien op vooruit te gaan, denk aan economische winst (Miller, 1999). Zo is bijvoorbeeld uit onderzoek van Miller en Ratner (1998) gebleken dat mensen overschatten hoeveel impact financiële beloningen hebben op de bereidheid van vrienden om bloed te doneren. Ook verwacht men dat anderen het minder erg vinden om fraude te plegen bij het doen van belastingaangifte (Wenzel, 2005) en overschatten ze de hoeveelheid vrienden die

hun vertrouwen zou schenden bij het spelen van een economisch spel (Fetchenhauer & Dunning, 2009).

De opvatting dat mensen denken en handelen uit eigenbelang is wijdverspreid. De overschatting is het grootst voor zelfzuchtige mensen, maar *zelfs* als het eigen denken en handelen niet uit eigenbelang voort komt, overschatten mensen de mate waarin anderen zelfzuchtig zijn (Iedema & Poppe, 1994; 1995; Miller & Ratner, 1998). In werkelijkheid is de meerderheid van de mensen echter pro-sociaal en hebben pro-sociale motieven zoals gemeenschapszin, empathie, betrokkenheid en rechtvaardigheid een grotere invloed op het menselijk gedrag dan zelfinteresse (Miller, 1999; Miller & Ratner, 1998; Van Lange & Kuhlman, 1994; Van Lange, Otten, De Bruin, & Joireman, 1997).

Rondom dit onderwerp is het nodige onderzoek gedaan onder economiestudenten. In tegenstelling tot wat er bij de normale bevolking is gevonden, is de meerderheid van de economiestudenten zelfzuchtig ingesteld (Van Lange, Schippers & Balliet, 2011). Ook uit ander onderzoek is gebleken dat economiestudenten zelfzuchtiger zijn en zich zelfzuchtiger gedragen dan studenten die andere studies volgen (Cadsby & Maynes, 1998; Carter & Irons, 1991; Frank & Schulze, 2000; Frank, Gilovich & Regan, 1993; Marwell & Ames, 1981). Tevens denken economiestudenten dat zelfinteresse meer invloed heeft op het menselijk gedrag dan studenten van andere studies (Frank et al., 1993).

Het verschil in zelfzuchtigheid tussen economiestudenten en studenten van andere studies lijkt een gevolg te zijn van een selectie-effect. Dat houdt in dat zelfzuchtige personen meer geneigd zijn om economie te gaan studeren dan niet-zelfzuchtige personen (Bauman & Rose, 2011). Economiestudenten gedragen zich namelijk al aan het begin van hun studie zelfzuchtiger dan studenten van andere studies (Bauman & Rose, 2011; Carter & Irons, 1991; Frey & Meier, 2003). Kelley en collega's (2003) geven als verklaring voor het selectie-effect dat mensen vaak keuzes maken die bij hun persoonlijkheid passen (Snyder & Cantor, 1998).

Zij suggereren dan ook dat zelfzuchtige mensen voor de studie economie kiezen, omdat de studie persoonlijk bij hen past.

Bij de studie economie staat het “self-interest model of individual human behavior” centraal. Dit model gaat ervan uit dat zelfinteresse het motief is voor het menselijk handelen (Frank et al., 1993). Bij de studie rechten staat al dan niet impliciet dezelfde basisaannname centraal (Korobkin & Ulen, 2000; Schwitters, 2011). Tevens richt de studie rechten zich voornamelijk op objectieve uitkomsten bij rechtszaken en lijkt er traditioneel weinig aandacht te zijn voor de subjectieve beleving van rechtzoekenden met betrekking tot de juridische uitkomst en de juridische procedure. In tegenstelling tot het vele onderzoek onder economiestudenten, is voor zover bekend nog niet eerder onderzocht of ook de meerderheid van de rechtenstudenten zelfzuchtig ingesteld is. Daar zal dit onderzoek dan ook op richten.

De Cremer en Van Lange (2001) geven aan dat een zelfzuchtige instelling van mensen zich kan uiten in twee vormen: individualisme en competitie. Individualisten streven voor de beste (materiële) uitkomst voor henzelf en houden daarbij geen rekening met de uitkomst van een ander (Van Lange et al., 1997). Competitieve mensen gaan daarentegen voor de beste materiële uitkomst relatief tot die van een ander (Van Lange et al., 1997). Verwacht wordt dat de meerderheid van de rechtenstudenten individualistisch is in plaats van competitief. Deze verwachting komt voort uit de veronderstelling dat bij de studie rechten de nadruk wordt gelegd op objectief *juiste* uitkomsten. Daarbij is het niet relevant of de ene partij er beter uit komt dan de andere partij (competitie). Aangezien verwacht wordt dat mensen kiezen voor een studie die past bij hun persoonlijkheid, is het aannemelijk dat juist individualisten voor de studie rechten kiezen.

De tweede vraag waar dit onderzoek zich op richt is hoe rechtenstudenten denken over de invloed van materieel eigenbelang op het gedrag van anderen. De overschatting dat anderen denken en handelen uit materieel eigenbelang is immers het grootst voor zelfzuchtige

mensen (Iedema & Poppe, 1994). Bij deze groep is het voornamelijk interessant om te weten te komen hoe zij denken over rechtzoekenden. Hechten rechtzoekenden volgens hen meer waarde aan de materiële uitkomst van hun rechtszaak of aan een eerlijke en rechtvaardige procedure tijdens de rechtszaak? Als rechtenstudenten afgestudeerd zijn komt een meerderheid in een werkveld terecht waar ze veel met rechtzoekenden te maken krijgen. Een eventueel vertekend beeld van waar rechtzoekenden de meeste waarde aan hechten zou invloed kunnen hebben op de wijze waarop juristen hun werk uitvoeren. Voordat hierop ingegaan wordt, zal de mythe van zelfinteresse behandeld worden. Waar komt de overtuiging vandaan dat anderen gedreven worden door materieel eigenbelang?

Mythe van zelfinteresse

Mensen geloven dat het denken en handelen van andere mensen voort komt uit materieel eigenbelang. In werkelijkheid is deze overtuiging een mythe en hebben andere motieven zoals gemeenschapszin, empathie, betrokkenheid en rechtvaardigheid een grotere invloed op het menselijk gedrag dan zelfinteresse (Miller, 1999). Mensen overschatten de mate waarin anderen uit eigenbelang handelen, omdat ze simpelweg niet worden blootgesteld aan ontkrachtend bewijs (Cricher & Dunning, 2011). Er is sprake van een self-fulfilling prophecy: de theorie dat mensen gedreven worden door eigenbelang creëert een werkelijkheid. Hoe ontstaat deze self-fulfilling prophecy?

Een belangrijke wijze waarop de self-fulfilling prophecy in gang wordt gezet is via de norm van zelfinteresse (Ferraro, Pfeffer & Sutton, 2005). De norm van zelfinteresse is een sociale norm die voorschrijft dat mensen hun eigenbelang nastreven (Miller, 1999). Volgens de norm is het niet gepast om bepaalde actie te ondernemen, als iemand er voor zichzelf niets uit kan halen (Miller & Ratner, 1998). Het gevolg van deze norm is dat mensen niet per se handelen uit eigenbelang, maar het wel als verklaring geven voor hun gedrag. Dit doen zij

volgens Holmes, Miller en Lerner (2002) om twee redenen. De eerste reden is het voorkomen van uitbuiting. Als mensen anderen een gunst doen zonder reden, voelen ze zich verplicht dat in de toekomst ook te doen. Om toekomstige verplichtingen te voorkomen zegt men zelf ook iets uit de gunst te halen. De tweede reden is dat individualisme centraal staat in onze cultuur. Als gevolg hiervan wordt té sociaal gedrag als verdacht of vreemd gezien. Om te voorkomen dat anderen achterdochtig worden, zoeken mensen andere redenen voor hun gedrag. Hierbij wordt de rol van zelfinteresse overdreven.

In werkelijkheid handelen mensen veel minder uit zelfinteresse dan doet lijken. Maar omdat zelfinteresse voornamelijk als reden wordt gegeven voor het gedrag, wordt de “norm van zelfinteresse” alsmat versterkt: men krijgt het idee dat iedereen handelt uit zelfinteresse. Als mensen willen weten welk gedrag gepast is, kijken ze naar het gedrag van anderen. Omdat iedereen eigenbelang als motief voor hun gedrag geeft, wordt alsmat bevestigd dat pro-sociaal gedrag niet gangbaar is. Daarom blijven mensen zelfinteresse als reden geven voor hun gedrag. Op deze manier wordt de kracht van de norm van zelfinteresse steeds sterker (Holmes et al., 2002).

De self-fulfilling prophecy wordt ook in gang gezet via andere mechanismen die de mythe van zelfinteresse ondersteunen. Zo hebben mensen de neiging om meer aandacht te schenken aan negatief gedrag dan aan positief gedrag, waardoor gedrag dat zelfinteresse bevestigt meer opvalt (Van Lange, De Cremer, Van Dijk & Van Vugt, 2007). Tevens wordt de mythe versterkt door de media, die vooral de focus legt op de slechte eigenschappen van de menselijke natuur, in plaats van op de goede eigenschappen. Zelfzuchtig gedrag treedt hierdoor op de voorgrond (Van Lange et al., 2007). Het laatste mechanisme dat ervoor zorgt dat de mythe van zelfinteresse ondersteund wordt, is dat veel sociale instituties opgezet worden rondom de opvatting dat men handelt uit eigenbelang (Ferraro et al., 2005). Voorbeelden hiervan zijn de structuur binnen organisaties en beloningssystemen. Mensen

worden tevreden gehouden door middel van extrinsieke motivaties. De theorie dat men vooral gefocust is op materieel eigenbelang wordt hierdoor bevestigd en verder verkondigd. Deze mechanismen, in combinatie met de eerder genoemde norm van zelfinteresse, zorgen ervoor dat de selffulfilling prophecy in gang wordt gezet en dat de mythe van zelfinteresse blijft bestaan (Miller, 1999).

De overtuiging dat anderen uit materieel eigenbelang handelen, leeft het sterkst bij mensen die zelf zelfzuchtig ingesteld zijn (Iedema & Poppe, 1995). Deze bevinding heeft te maken met het *false consensus effect* (Iedema & Poppe, 1994; Ross, Greene & House, 1977): mensen die zich op een bepaalde manier gedragen, verwachten dat dit gedrag vaker voorkomt bij anderen dan mensen die zich niet op die manier gedragen. Dit effect vindt plaats doordat mensen hun eigen gedrag in bepaalde situaties en beoordelingen daarover als relatief veelvoorkomend en gepast zien, en alternatieve gedragingen als ongewoon of ongepast.

Allereerst wordt in dit onderzoek nagegaan of de meerderheid van de rechtenstudenten individualistisch ingesteld is. Aangezien zelfzuchtige mensen het sterkst geloven in de mythe van zelfinteresse, is het interessant om te weten te komen of dit ook speelt onder rechtenstudenten. Onderzocht wordt of rechtenstudenten inschatten dat rechtzoekenden meer waarde hechten aan materiële uitkomsten dan aan rechtvaardige procedures. Eerst wordt verder ingegaan op hoe dit in werkelijkheid in elkaar steekt. Hechten rechtzoekenden meer waarde aan een materiële uitkomst of is een rechtvaardige procedure voorafgaand aan die uitkomst voor in hun ogen belangrijker?

Uitkomstgedreven versus rechtvaardige procedure

Als men wil bepalen of een bepaalde uitkomst eerlijk is, kan men dat baseren op basis van de materiële uitkomst op zichzelf of op basis van de procedure voorafgaand aan die uitkomst. Belangrijke aspecten die ertoe leiden dat een procedure als rechtvaardig wordt beschouwd

zijn neutraliteit, respect, medezeggenschap en vertrouwen (Tyler, 1997). Veel onderzoek heeft zich gericht op de vraag of mensen meer waarde hechten aan materiële uitkomsten of juist aan eerlijke en rechtvaardige procedures (Zie bijvoorbeeld Folger, Rosenfield, Grove & Corkran, 1979; Lerner & Whitehead, 1980; Lind, Kulik, Ambrose & De Vera Park, 1993; Van den Bos, Lind, Vermunt & Wilke, 1997; Walker, LaTour, Lind & Thibaut, 1974).

Volgens de mythe van zelfinteresse worden mensen gedreven door materieel eigenbelang. Als dit waar zou zijn, dan zouden mensen beoordelingen over de eerlijkheid van hun uitkomsten slechts baseren op de *gunstigheid* van de uitkomsten (Hollander-Blumoff & Tyler, 2011). Uit verschillende onderzoeken is echter naar voren gekomen dat mensen bij het vormen van een eerlijkheidsoordeel over een uitkomst, ook in juridische context, zeker ook veel waarde hechten aan procedurele overwegingen. Zo vindt er meer acceptatie plaats voor een negatieve uitkomst als daartoe op een procedureel rechtvaardige manier is gekomen, dan voor een positieve uitkomst als daartoe op een procedureel onrechtvaardige wijze is gekomen (Smith & Tyler, 1996; Tyler, 1997). Daarbij toont onderzoek van Tyler, Huo en Lind (1995) aan dat mensen voorafgaand aan hun juridische procedure aangeven vooral gericht te zijn op winst versus verlies, dus puur de uitkomst van de rechtszaak. Zodra mensen echter midden in de procedure zitten, vinden ze aspecten die te maken hebben met procedurele rechtvaardigheid, zoals respect, medezeggenschap, vertrouwen en neutraliteit, veel belangrijker dan de materiële uitkomst van de rechtszaak (Hollander-Blumhoff & Tyler, 2011).

De bevinding dat mensen meer tevreden zijn met hun uitkomst wanneer ze de procedure als eerlijk ervaren hebben, wordt het eerlijk-proces-effect genoemd (Folger et al., 1979). In de literatuur worden vele verklaringen voor dit effect geopperd. Een aantal verklaringen worden gegeven op basis van de eerlijkheden-heuristiek theorie. Deze theorie stelt dat zodra mensen over onvoldoende informatie beschikken om te kunnen bepalen of een

bepaalde uitkomst eerlijk is, ze hun oordeel baseren op de procedurele rechtvaardigheid voorafgaand aan de uitkomst (Lind et al., 1993).

Zo hebben Van den Bos en collega's (1997) aangetoond dat mensen het in veel situaties lastig vinden om te bepalen of hun uitkomst eerlijk of oneerlijk en bevredigend of onbevredigend is, omdat ze geen informatie hebben over de uitkomsten van anderen in gelijksoortige situaties. In deze gevallen baseert men hun eerlijkheidsoordeel over de uitkomst op de eerlijkheid van de procedure. Ook komt het in veel situaties voor dat mensen afhankelijk zijn van beslissingen van een autoriteit. Als mensen vervolgens willen beoordelen of de beslissing van de autoriteit acceptabel is of niet, hebben ze informatie nodig over de betrouwbaarheid van de autoriteit (Tyler & Lind, 1992). Vaak is deze informatie echter niet beschikbaar. Om alsnog een oordeel te kunnen vellen over de eerlijkheid van de beslissing, is gebleken dat men kijkt naar de gang van zaken tijdens de procedure (Van den Bos, Wilke & Lind, 1998). Een laatste verklaring op basis van de eerlijkheids-heuristiek theorie is dat mensen het eerlijkheidsoordeel over hun uitkomst baseren op de informatie die het eerst aanwezig is (Lind en Tyler, 1988; Van den Bos, Vermunt & Wilke, 1997). Omdat in veel situaties, waaronder rechtbank-situaties, informatie over de procedure eerder beschikbaar is dan informatie over de materiële uitkomst, zal de procedurele informatie gebruikt worden om een eerste oordeel te vormen over de eerlijkheid van de uitkomst. Als mensen vervolgens de informatie over de materiële uitkomst krijgen, zijn ze geneigd vast te houden aan hun eerste oordeel op basis van de procedurele rechtvaardigheid (Lind et al., 1993; Van den Bos et al., 1997).

Een andere verklaring voor het eerlijk-proces-effect komt voort uit het relationele model van autoriteit (Tyler & Lind, 1992; Lind & Tyler, 1988; Tyler & Blader, 2003). Volgens dit model hechten mensen veel waarde aan procedurele rechtvaardigheid omdat het goed is voor hun eigenwaarde. Mensen hebben de behoefte om een waardevol en volwaardig

lid te zijn van een gemeenschap (Baumeister & Leary, 1995). Om daar bevestiging voor te zoeken, gaat men op zoek naar informatie. De manier waarop een autoriteit mensen behandelt, is een belangrijke informatiebron voor die mensen waaruit ze voor zichzelf concluderen of ze wel of niet gerespecteerd worden binnen de gemeenschap (Van Prooijen et al., 2008). Al met al vinden mensen het belangrijk dat ze rechtvaardig behandeld worden, omdat dat geassocieerd wordt met een hoge status, respect en groepslidmaatschap (Van Prooijen et al., 2008).

Kortom, uit onderzoek blijkt dat een rechtvaardige procedure van belang is voor mensen en dat het een grote invloed heeft op hoe mensen reageren op uitkomsten. In dit onderzoek wordt gekeken naar hoe rechtenstudenten denken over het relatieve belang van materiële uitkomsten versus rechtvaardige procedures.

Het is belangrijk om te weten te komen hoe rechtenstudenten denken over de motieven van rechtzoekenden omdat dit mogelijk van grote invloed zou kunnen zijn op de manier waarop zij later juridische conflicten gaan afhandelen. Als juristen verwachten dat rechtzoekenden alleen of vooral het materieel eigenbelang voorop zetten en het onderste uit de kan willen halen, zou dat ertoe kunnen leiden dat juristen dezelfde focus aannemen en zich vooral richten op de materiële uitkomst van de rechtszaak. Uit onderzoek is namelijk gebleken dat wanneer mensen het idee hebben dat anderen zelfzuchtig zijn, zij zich uit reactie ook zelfzuchtiger gaan gedragen (Kelley & Stahelski, 1970; Komorita, Hilty & Parks, 1991; Miller, 1999). Een mogelijk gevolg hiervan is dat juristen minder letten op de bejegening van rechtzoekenden voorafgaand aan en tijdens juridische actie. Dit zou niet bevorderlijk zijn voor de mate waarin rechtzoekenden bereid zijn om mee te werken aan het oplossen van problemen en geschillen. Immers, wanneer mensen van mening zijn dat ze niet juist behandeld zijn, kan dit leiden tot onvrede over de uitkomst (Hollander-Blumoff & Tyler, 2011; Van den Bos, 2007). Dit zou bij de juristen op hun beurt een bevestiging kunnen geven

van de initiële opvatting dat rechtzoekenden puur gericht zijn op geld, dus het materieel eigenbelang (Van Lange et al., 1997). Een gevolg hiervan kan zijn dat juristen in hun volgende zaak extra oplettend zijn wat betreft de materiële uitkomst en daarmee de procedurele aspecten wederom links laten liggen. Al met al zou er sprake kunnen zijn van een vicieuze cirkel, welke zou starten bij de mogelijke (foutieve) opvatting van juristen dat de voornaamste motivatie van rechtzoekenden het materiële eigenbelang is.

Het huidige onderzoek

De eerste hypothese van dit onderzoek is dat de meerderheid van de rechtenstudenten zelfzuchtig is ingesteld. Gebleken is namelijk dat mensen kiezen voor een studie die persoonlijk bij hen past (Bauman & Rose, 2011; Carter & Irons, 1991; Frey & Meier, 2003). De meerderheid van de economiestudenten is zelfzuchtig ingesteld en bij deze groep is al bewezen dat er sprake is van een selectie-effect (Bauman & Rose, 2011; Van Lange et al., 2011). Bij de studie rechten staan al dan niet impliciet dezelfde principes centraal als bij de studie economie (Korobkin & Ulen, 2000; Schwitters, 2011). In lijn met wat er bij economiestudenten gebleken is, is daarom de verwachting dat ook de meerderheid van de rechtenstudenten zelfzuchtig ingesteld is. Volgens De Cremer en Van Lange (2001) kan een zelfzuchtige instelling zich uiten in individualisme of in competitie. Aangezien er bij de studie rechten de nadruk wordt gelegd op objectief juiste uitkomsten en het niet relevant is of de ene partij er beter uit komt dan de andere partij, is de verwachting dat de meerderheid van de rechtenstudenten individualistisch is ingesteld.

Een manier om dit te toetsen is door de sociale waarde oriëntatie van de studenten te meten. Een sociale waarde oriëntatie is een stabiele voorkeur voor bepaalde patronen van uitkomsten voor zichzelf en voor anderen (Van Lange et al., 1997). Men wordt doorgaans ingedeeld drie mogelijke categorieën van sociale waarde oriëntatie, namelijk de eerder

uitgelegde individualistische waarde oriëntatie en competitieve waarde oriëntatie, die beiden overeenkomen met zelfinteresse, of een pro-sociale waarde oriëntatie. De pro-sociale waarde oriëntatie houdt in dat mensen gericht zijn op de beste uitkomst voor zowel zichzelf als voor de ander (Van Lange et al., 1997).

De tweede hypothese van dit onderzoek is dat rechtenstudenten er vanuit gaan dat rechtzoekenden de materiële uitkomst van een rechtszaak belangrijker vinden dan een rechtvaardige procedure. Deze verwachting kan onderbouwd worden aan de hand van twee redenen. Ten eerste heerst er, zoals eerder genoemd, een algemene opvatting dat mensen gedreven worden door materieel eigenbelang (Miller, 1999). De kans dat deze opvatting ook bij rechtenstudenten heerst, is groot. Deze kans wordt vergroot als de eerste hypothese van dit onderzoek, dat de meerderheid van de rechtenstudenten zelfzuchtig is ingesteld, bevestigd wordt. Immers, *juist* mensen die zelfzuchtig ingesteld zijn, verwachten dat ook van anderen (Iedema & Poppe, 1995). De tweede reden voor de verwachting dat rechtenstudenten inschatten dat rechtzoekenden vooral voor het materiële eigenbelang zullen gaan, is dat rechtzoekenden vooraf zelf ook aangeven vooral gericht te zijn op winst (versus verlies) van de rechtszaak (Tyler, 1997). De omgeving, waaronder juristen en rechtenstudenten, pikt dit op en de kans dat zij hier hun inschatting op baseren is aannemelijk.

Stel dat de tweede hypothese van dit onderzoek bevestigd wordt, dan is het interessant om te weten of dit beeld hardnekkig is of (gemakkelijk) te beïnvloeden valt door studenten in een pro-sociale mindset te brengen. Uit onderzoek van Van den Bos en collega's (2011) is gebleken dat de sociale waarde oriëntatie van mensen, ten minste tijdelijk, te beïnvloeden is via een zelfinteresse manipulatie. Zij hadden respondenten ingedeeld in twee verschillende condities, namelijk een zelfinteresse conditie en een controleconditie. De respondenten in de zelfinteresse conditie reageerden zelfzuchtiger op een vragenlijst dan de respondenten in de neutrale conditie.

In dit onderzoek worden de rechtenstudenten voorafgaand aan hun inschatting van waar rechtzoekenden de meeste waarde aan hechten, ingedeeld in een pro-sociale conditie, een zelfinteresse conditie en een controle conditie. Uit onderzoek is gebleken dat vooral zelfzuchtige mensen denken dat anderen ook zelfzuchtig zijn (Iedema & Poppe, 1995). Hypothese één stelt dat de meerderheid van de rechtenstudenten zelfzuchtig ingesteld is. Daarom is de verwachting dat de respondenten in de zelfinteresse conditie en de respondenten in de controleconditie ervanuit gaan dat rechtzoekenden meer waarde hechten aan de materiële uitkomst van hun rechtszaak dan aan de procedurele rechtvaardigheid ervan. Mensen met een pro-sociale mindset denken dat anderen minder zelfzuchtig zijn dan zelfzuchtige mensen (Iedema & Poppe, 1995). Daarom wordt verwacht dat de respondenten in de pro-sociale conditie een realistischer beeld hebben van waar rechtzoekenden de meeste waarde aan hechten, namelijk dat zij aannemen dat rechtzoekenden ook veel waarde hechten aan de procedure tijdens de rechtszaak.

Methode

Deelnemers en design.

De respondenten bestaan uit 87 derde- en vierdejaars rechtenstudenten (waarvan 60 vrouw en 27 man) van de Vrije Universiteit en 91 studenten (waarvan 62 vrouw en 29 man) van allerlei studierichtingen¹ van de Universiteit Utrecht, hier de algemene studentenpopulatie genoemd. Van de 87 rechtenstudenten volgden 63 de cursus Burgerlijk Privaatrecht en de overige 24 respondenten volgden de cursus Pleitoefening. De gemiddelde leeftijd van de

¹ De studierichtingen van de algemene studentenpopulatie betroffen Aardwetenschappen, Algemene Sociale Wetenschappen, Biologie, Culturele Antropologie, Economie, Farmacie, Humanistiek, Informatiekunde, Liberal Arts & Sciences, Natuurkunde, Natuurwetenschap & Innovatiemanagement, Onderwijskunde, Pedagogiek, Psychologie, Scheikunde, Sociologie en Wiskunde.

rechtenstudenten was 23,39 jaar ($SD = 4,55$). De gemiddelde leeftijd van de algemene studentenpopulatie was 20,9 jaar ($SD = 2,22$).

Het onderzoek bestond uit twee delen. De vragenlijst die de sociale waarde oriëntatie van de studenten in kaart bracht werd ingevuld door zowel rechtenstudenten als de algemene studentenpopulatie. Het design hiervan was een between subjects design met als onafhankelijke variabele de studie en als afhankelijke variabele de sociale waarde oriëntatie (pro-sociaal vs. individualistisch vs. competitief). Het andere deel van het onderzoek is slechts afgenomen onder de rechtenstudenten. Het design van dit deel van het onderzoek had als onafhankelijke variabele een zelfinteresse manipulatie (zelfinteresse vs. pro-sociaal vs. controle) en als afhankelijke variabele de inschatting van respondenten met betrekking tot hoeveel waarde verschillende rechtzoekenden hechten aan de materiële uitkomst versus een rechtvaardige procedure.

Procedure en materialen.

De studenten uit de algemene studentenpopulatie deden kregen slechts het deel van het onderzoek voor zich waar de sociale waarde oriëntatie gemeten werd. Zij werden benaderd in openbare studieruimtes of kantines op de campus van de Universiteit Utrecht. De rechtenstudenten namen deel beide onderdelen van het onderzoek. De studenten die de cursus Burgerlijk Privaatrecht volgden werden na afloop van hun werkgroep in de ruimte gevraagd om een vragenlijst in te vullen. De overige rechtenstudenten volgden de cursus Pleitoefening, en werden na een feedbackgesprek met hun begeleider in groepjes van drie benaderd en gevraagd om de vragenlijst in te vullen.

De vragenlijst die alle respondenten ingevuld hebben, is de “Triple-Dominance Measure of Social Values” (Van Lange et al., 1997). Deze vragenlijst brengt de sociale waarde oriëntatie van respondenten in kaart aan de hand van negen verschillende items. Uit

onderzoek is gebleken dat deze vragenlijst voorspellend is voor coöperatief en oncoöperatief gedrag in verschillende contexten, zoals sociale dilemma's, dilemma's over uitkomsten en daadwerkelijk hulpgedrag (Van Lange et al., 2007).

De respondenten werd gevraagd om negen keer een keuze te maken uit drie verschillende mogelijke distributies van uitkomsten voor zichzelf en een ander (zie Bijlage 2). De drie distributies van uitkomsten waar respondenten uit konden kiezen, betroffen punten. De respondenten moesten zich voorstellen dat de punten een bepaalde waarde hadden voor zichzelf en voor de ander. Als zij uiteindelijk zelf veel punten konden optellen, zou dat goed zijn voor henzelf en andersom. Aangegeven werd dat de ander iemand was die ze niet kenden en nooit (bewust) zouden gaan ontmoeten in de toekomst. Tevens werd vermeld dat de ander dezelfde opties voorgelegd zou krijgen.

Een voorbeelditem van de "Triple-Dominance Measure of Social Values" is de keuze tussen optie A: jij krijgt 500 punten en de ander krijgt 100 punten, optie B: jij krijgt 500 punten en de ander krijgt 500 punten en optie C: jij krijgt 550 punten en de ander krijgt 300 punten. Hierbij weerspiegelt optie A de competitieve waarde oriëntatie, omdat er een maximaal verschil is tussen de eigen uitkomst en de uitkomst van de ander ($500 - 100 = 400$ punten). Optie B weerspiegelt de pro-sociale waarde oriëntatie, vanwege de gelijke verdeling en de hoogste gezamenlijke uitkomst ($500 + 500 = 1000$). Als laatste weerspiegelt optie C de individualistische waarde oriëntatie, omdat hier wordt gegaan voor de beste eigen uitkomst in absolute zin (550 punten). Als een respondent zes keer de keuze maakte voor een distributie van uitkomsten die één van de drie waarde oriëntaties weerspiegelde, kon er geconcludeerd worden dat de respondent die specifieke waarde oriëntatie bezit (Van Lange et al., 2011). Zie voor de gehele "Triple-Dominance Measure of Social Values" Bijlage 2.

Nadat de respondenten klaar waren met het invullen van de vragenlijst, werd hen gevraagd naar hun geslacht, leeftijd en studiejaar. Als ze geïnteresseerd waren in de

onderzoekresultaten, konden ze onderaan de pagina hun e-mailadres invullen.

Voor de studenten uit de algemene studentenpopulatie bleef het bij het invullen van de “Triple-Dominance Measure of Social Values”. De rechtenstudenten kregen naast de “Triple-Dominance Measure of Social Values” ook twee andere vragenlijsten voor zich, die aan hen werden gepresenteerd alsof het ongerelateerde vragenlijsten waren.

De eerste vragenlijst bestond uit de zelfinteresse-manipulatie en was een zinsvormtaak (scrambled sentence taak; Srull & Wyer, 1979). De rechtenstudenten werden hierbij willekeurig ingedeeld in drie condities: een zelfinteresse conditie, een pro-sociale conditie of een controleconditie. In de zelfinteresseconditie zaten 28 respondenten, in de pro-sociale conditie 30 respondenten en de controleconditie bestond uit 29 respondenten. De deelnemers kregen te lezen dat ze vijftien zinnen voor zich zouden krijgen, waarvan de woorden door elkaar gehusseld waren. Gevraagd werd om bij alle zinnen de woorden in de goede volgorde te zetten zodat er goed lopende zinnen zouden ontstaan. Naar de studenten toe werd gecommuniceerd dat hiermee gemeten zou worden hoe mensen relaties zien tussen verschillende woorden. In werkelijkheid was dit de zelfinteresse manipulatie.

De zinnen die gegeven werden in de zelfinteresse-conditie en in de controleconditie, zijn eerder gebruikt in onderzoek (Srull & Wyer, 1979; Van den Bos et al., 2011). In de zelfinteresse-conditie hadden de zinnen betrekking op zelf gerelateerde assertieve gedragingen (bijvoorbeeld: “Ik geef een gil als ik word overgeslagen”). Hiermee werd beoogd dat de respondenten het tweede deel van de vragenlijst meer gingen beantwoorden naar eigenbelang. In de controle conditie gingen de zinnen over neutrale gedragingen (bijvoorbeeld: “De acteur las het script”), welke geen invloed zouden moeten hebben op de manier waarop de respondenten het volgende onderdeel van de vragenlijst zouden invullen. De zinnen in de pro-sociale conditie betroffen zelf gerelateerde positieve gedragingen jegens anderen (bijvoorbeeld: “Ik leef met anderen mee”). Het doel van deze conditie was dat de

respondenten meer pro sociaal ingesteld zouden zijn. Dat zou zich moeten uiten in de manier waarop deel twee van de vragenlijst ingevuld zou worden. Zie voor alle zinnen die bij de drie condities horen, Bijlage 3.

Nadat de deelnemers de zinsvorm-taak hadden voldaan, konden ze beginnen aan de andere vragenlijst. In deze vragenlijst werden negen stellingen over verschillende rechtzoekenden weergegeven, zoals: “Wat is voor burgers die een geschil hebben met de gemeente het belangrijkste?”, “Wat vinden rechtzoekenden in een rechtszaak tegen hun ex-liefdespartner het belangrijkste?” en “Wat is voor letselschadeslachtoffers in het juridische traject van schadeafwikkeling het belangrijkste?”. Bij elke stelling werd de respondenten gevraagd om, aan de hand van zelf in te vullen percentages, aan te geven hoeveel waarde zij denken dat de rechtzoekende respectievelijk hechten aan de materiële uitkomst van de rechtszaak of aan de rechtvaardigheid van de procedure. Dit laatste werd geoperationaliseerd door te vragen naar de waarde die de rechtzoekenden hechten aan een serieuze en respectvolle behandeling door de vertegenwoordiger(s) van de juridische beslissende instantie. De twee percentages moesten telkens opgeteld uitkomen op honderd procent, zie Bijlage 4.

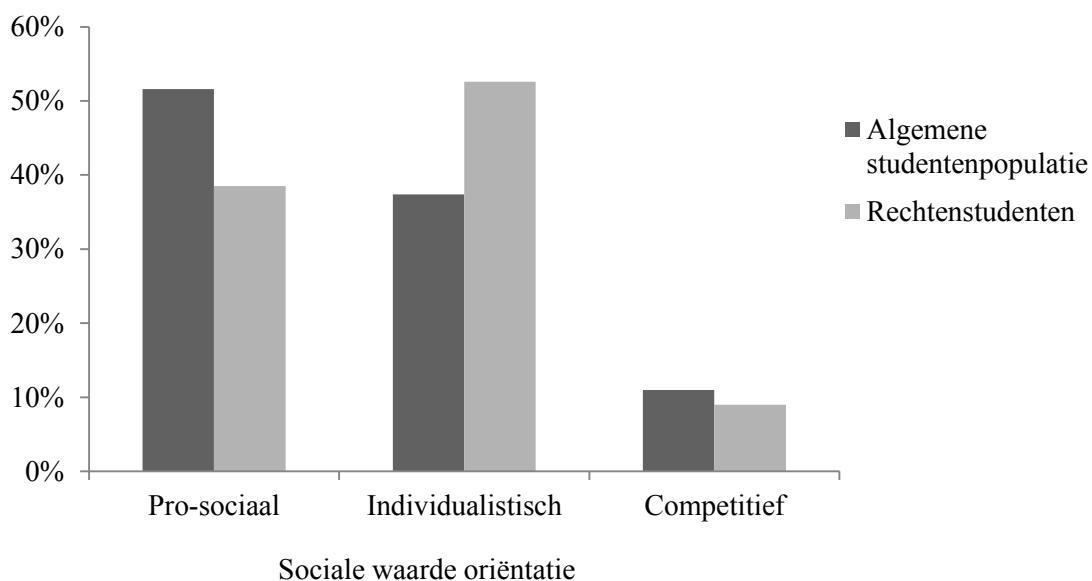
Resultaten

De eerste hypothese van dit onderzoek, die stelde dat de meerderheid van de rechtenstudenten individualistisch is ingesteld, is bevestigd. Van de rechtenstudenten bleek 52,6% een individualistische sociale waarde oriëntatie te hebben. Dat was significant meer dan de hoeveelheid pro-sociale rechtenstudenten (38,5%), $t(70) = 26,72$, $p < .001$, $r = 0,95$ en competitieve rechtenstudenten (9%), $t(47) = 41,68$, $p < .001$, $r = 0,99$, zie Figuur 1.

In tegenstelling tot de verdeling die bij rechtenstudenten gevonden is, is er bij de algemene studentenpopulatie een verdeling gevonden waarbij de pro sociale waarde oriëntatie

in de meerderheid is. Er waren bij deze populatie significant meer pro sociale studenten (51,6 %) dan individualistische studenten (37,4 %), $t(80) = 25,73$, $p < .001$, $r = 0,94$. Ook waren er significant meer pro sociale studenten dan competitieve studenten (11 %), $t(56) = 13,29$, $p < .001$, $r = 0,87$, zie Figuur 1. Deze verdeling onder de algemene studentenpopulatie komt redelijk overeen met de verdelingen die in andere onderzoeken gevonden zijn voor algemene populaties (Van Lange & Kuhlman, 1994; Van Lange et al., 1997).

Als de verschillende waarde oriëntaties vergeleken werden per studie is er geen significante associatie gevonden tussen de studie die iemand volgde (algemene studentenpopulatie versus rechtenstudenten) en of de persoon pro-sociaal of individualistisch was ingesteld, $\chi^2(2, N = 169) = 3,96$, *ns*.

Figuur 1: Per sociale waarde oriëntatie het percentage rechtenstudenten en studenten uit de algemene studentenpopulatie

De tweede hypothese was dat rechtenstudenten schatten dat rechtzoekenden tijdens hun rechtszaak meer waarde hechten aan de materiële uitkomst dan aan een rechtvaardige procedure. Ook deze hypothese is bevestigd. De studenten schatten over het algemeen in dat verschillende rechtzoekenden meer waarde aan de uitkomst hechten ($M = 61,97$, $SD = 10,53$)

dan aan een rechtvaardige procedure ($M= 38,08$, $SD= 10,51$), $t(87) = 10,59$, $p <.001$, $r = 0,75$.

De verwachting dat rechtenstudenten schatten dat rechtzoekenden meer waarde hechten aan de materiële uitkomst van een rechtszaak dan aan een rechtvaardige procedure, is vooral gevonden als het een onderneming in een zakelijk juridisch geschil betreft, $t(87) = 4,35$, $p <.001$, $r = 0,84$, een persoon in een rechtszaak tegen zijn/haar burens, $t(87) = 5,31$, $p <.001$, $r = 0,49$, personen in een rechtszaak tegen hun ex-liefdespartners, $t(87) = 9,37$, $p <.001$, $r = 0,71$, strafrechtelijke verdachten in hun strafzaak, $t(87) = 9,65$, $p <.001$, $r = 0,72$, voor de respondenten zelf in een eventuele rechtszaak, $t(87) = 6,91$, $p <.001$, $r = 0,60$ en voor hun moeders in een eventuele rechtszaak, $t(87) = 3,16$, $p <.05$, $r = 0,32$.

Tevens is er een verschil gevonden wat betreft de gemiddelde inschatting of rechtzoekenden tijdens hun rechtszaak meer waarde hechten aan de materiële uitkomst dan aan een rechtvaardige procedure, als er gekeken werd naar de verschillende sociale waarde oriëntaties van de rechtenstudenten, $F(2,75) = 4,47$, $p <.05$, $\eta^2 = 0,11$. Rechtenstudenten met een competitieve waarde oriëntatie schatten gemiddeld in dat rechtzoekenden meer waarde hechten aan de uitkomst van de rechtszaak ($M = 69,59$, $SD = 12,56$) dan studenten met een pro-sociale oriëntatie ($M = 58,43$, $SD = 9,51$) en dan studenten met een individualistische waarde oriëntatie ($M = 63,44$, $SD = 9,67$). Ook de studenten met een individualistische waarde oriëntatie dachten dat rechtzoekenden tijdens hun rechtszaak gemiddeld meer waarde hechten aan de materiële uitkomst dan studenten met een pro-sociale waarde oriëntatie.

Dit is vooral van toepassing als het ondernemingen in een zakelijk juridisch geschil, $F(2,75) = 4,73$, $p <.05$, $\eta^2 = 0,11$, en strafrechtelijk verdachten in hun strafzaak betrof $F(2,75) = 5,35$, $p <.01$, $\eta^2 = 0,13$. Bij ondernemingen in hun zakelijk juridisch geschil was de inschatting van de competitieve rechtenstudenten wat betreft de waarde die deze rechtzoekenden aan de uitkomst hechten significant hoger ($M = 89,14$) dan de inschatting van

de individualistische ($M = 79,02$) en de pro-sociale rechtenstudenten ($M = 70,17$). Ook het verschil tussen de inschatting van de individualistische rechtenstudenten en de pro-sociale rechtenstudenten was significant. Bij strafrechtelijk verdachten in hun strafzaak was de inschatting van de individualistische rechtenstudenten wat betreft de waarde die deze rechtzoekenden aan de uitkomst hechten ($M = 78,66$), significant hoger dan de inschatting van de pro-sociale ($M = 64,00$) en de competitieve rechtenstudenten ($M = 65,71$).

De conditie waarin de rechtenstudenten zaten naar aanleiding van de zelfinteresse-manipulatie (zelfinteresse, pro-sociaal of controle) had geen invloed op de inschatting hoeveel waarde de verschillende rechtzoekenden hechten aan de materiële uitkomst van hun rechtszaak of een rechtvaardige procedure tijdens hun rechtszaak, $F(2,84) = 0,247$, *ns*.

Discussie

Dit onderzoek levert bewijs dat er net als bij economiestudenten, ook bij rechtenstudenten een afwijkende verdeling van sociale waarde oriëntatie is. Uit onderzoek van Lange en collega's (1997) is gebleken dat de meerderheid van de Nederlandse studenten pro-sociaal ingesteld is. Ook hier wordt dat bevestigd. Bij rechtenstudenten is echter gevonden dat de meerderheid zelfzuchtig ingesteld is. In lijn met de verwachting komt de individualistische waarde oriëntatie bij deze groep het meeste voor.

Bovendien is naar voren gekomen dat rechtenstudenten over het algemeen denken dat rechtzoekenden een gunstige materiële uitkomst bij hun rechtszaak belangrijker vinden dan een rechtvaardige procedure, maar dat dit vooral geldt voor de rechtenstudenten met een sociale waarde oriëntatie die overeenkomt met zelfinteresse (de individualisten en de competitieven). Omdat de meerderheid van de rechtenstudenten een individualistische waarde oriëntatie heeft, kan geconcludeerd worden dat de meerderheid van de rechtenstudenten geen

juist beeld heeft van waar rechtzoekenden de meeste waarde aan hechten. Tevens is in dit onderzoek gekeken of dit beeld van rechtzoekenden te beïnvloeden valt door de studenten meer de pro-sociale kant op te duwen. Dit is geprobeerd via een zelfinteresse-manipulatie. Gebleken is dat de manipulatie, waarbij getracht is respondenten in een bepaalde mindset te brengen (ofwel een pro-sociale mindset, ofwel een zelfzuchtige mindset wat dezelfde resultaten op zou moeten leveren als bij de controle-conditie) geen enkele invloed had op de inschatting van rechtenstudenten over waar rechtzoekenden de meeste waarde aan hechten. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de zienswijze van rechtenstudenten niet gemakkelijk te veranderen is.

De resultaten uit dit onderzoek leveren een belangrijke bijdrage aan het bestaande onderzoek naar sociale waarde oriëntaties van mensen. Van economiestudenten was al gebleken dat de meerderheid zelfzuchtig is ingesteld (Van Lange et al., 2011). Voor zover bekend was dit echter nog niet onderzocht bij rechtenstudenten. Kelley en collega's (2003) geven aan dat het wellicht functioneel is voor economiestudenten dat zij zelfzuchtiger ingesteld zijn, aangezien zij aan het werk gaan in een wereld waar zelfinteresse centraal staat. Voor rechtenstudenten is het echter niet per se functioneel als zij zelfzuchtig ingesteld zijn. Deze instelling kan onterecht het beeld van andere mensen kleuren. Immers, vooral mensen die zelfzuchtig zijn gaan er vaak vanuit dat anderen ook zelfzuchtig zijn (Iedema & Poppe, 1995). De bevinding dat vooral de rechtenstudenten met een zelfzuchtige instelling er vanuit gaan dat rechtzoekenden meer waarde hechten aan de materiële uitkomst van rechtszaken dan aan de procedurele rechtvaardigheid ervan ondersteunt dat. Deze laatste bevindingen over hoe rechtenstudenten denken over rechtzoekenden, is tevens een belangrijke toevoeging aan de bestaande literatuur. Hoewel al veel onderzoek zich heeft gericht op de hoeveel waarde rechtzoekenden hechten aan materiële uitkomsten en aan eerlijke en rechtvaardige procedures (Zie bijvoorbeeld Tyler, Huo & Lind, 1995), is er geen onderzoek gevonden dat aantoonde hoe

rechtenstudenten en/of juristen dit van rechtzoekenden inschatten. Aangezien juristen ervoor kunnen zorgen dat een procedure rechtvaardig verloopt (of niet), is het van belang dat zij een realistischer beeld krijgen van rechtzoekenden.

Een aantal kanttekeningen moet wel geplaatst worden bij dit onderzoek. Een minpunt aan dit onderzoek is dat er mogelijk sprake is van een confound. De rechtenstudenten die deel hebben genomen aan dit onderzoek komen van een andere universiteit (de Vrije Universiteit) dan de studenten uit de algemene studentenpopulatie (Universiteit Utrecht). Mogelijk is de studierichting van de studenten niet de oorzaak voor het verschil in de verdeling van de sociale waarde oriëntaties, maar is de universiteit waar de studenten onderwijs volgen de verklarende factor. Voor toekomstig onderzoek is het van belang om te waarborgen dat de studenten die deelnemen aan het onderzoek, allen van dezelfde universiteit komen. Op deze manier worden derde factoren die eventuele effecten zouden kunnen verklaren, zoveel mogelijk ingeperkt.

Een tweede minpunt heeft betrekking op de bevinding dat de zelfinteresse-manipulatie (pro-sociaal, zelfinteresse en controle) geen effect had op de inschatting van waar rechtzoekenden waarde aan hechten. De zinsvorm-taak is misschien niet de meest effectieve taak om mensen in een gewenste mindset te brengen. Van den Bos en Lind (2013) geven aan dat als respondenten gevraagd wordt woorden weer in goede volgorde te zetten, zodat er zinnen uit komen zoals “Ik vind winnen belangrijk”, zij niet per definitie na hoeven te denken over de betekenis van de zin die ze zojuist gevormd hebben. Dat is immers niet de opdracht van de taak. Als ze wel over de betekenis van de zin nadenken, kan het een tegenreactie oproepen waarin respondenten zich afzetten tegen de zin die ze gevormd hebben, en bijvoorbeeld denken: “Ik vind winnen helemaal niet belangrijk, wat deze zin ook zegt” (Van den Bos & Lind, 2013). Van den Bos en Lind (2013) impliceren dat een open vragen format beter is dan de zinsvorm-taak. Bij het open vragen format wordt respondenten via open

vragen gevraagd om gedragingen uit het verleden op te roepen waarin ze ongeremd waren. Via deze wijze denken respondenten aan situaties die ze zelf meegemaakt hebben. Dit kan gemakkelijk de beoogde mindset oproepen, omdat het op hen als persoon van toepassing is. Ongewenste effecten zoals bij de zinsvorm taak, waar de respondenten mogelijk niet nadenken over de betekenis of waar een contrasteffect kan optreden, worden hiermee vermeden. Voor vervolgonderzoek is het daarom aan te raden om te kijken naar de invloed van het open vragen format op de inschatting van waar rechtzoekenden de meeste waarde aan hechten.

Een laatste mogelijk minpunt aan de gevonden resultaten heeft te maken met de leeftijd van de respondenten. Uit onderzoek van Van Lange en collega's (1997) is gebleken dat studenten zelfzuchtiger ingesteld zijn dan oudere volwassenen. Het is mogelijk dat de zelfzuchtige oriëntatie die de meerderheid van de rechtenstudenten op dit moment heeft, in de loop van de jaren minder wordt en dat de huidige bevinding niet van toepassing is op beroepsjuristen. Toekomstig onderzoek zou zich daarom niet alleen moeten richten op rechtenstudenten, maar zeker ook op beroepsjuristen.

Toch is het een interessante bevinding dat de meerderheid van de rechtenstudenten individualistisch is ingesteld. De mate van zelfzuchtigheid wordt wellicht over de tijd minder, maar feit blijft dat ze momenteel zelfzuchtiger ingesteld zijn dan studenten die andere studies volgen. Over de tijd wordt hun zelfzuchtigheid minder, maar dat geldt ook voor studenten in het algemeen (Van Lange et al., 1997). Daarom is de kans dat beroepsjuristen nog steeds zelfzuchtiger zijn dan anderen uit de beroepsbevolking groot.

Over een aantal jaar gaan de rechtenstudenten aan het werk als jurist. Als dan nog steeds de meerderheid zelfzuchtig is ingesteld en als zij niet doorhebben dat het in de ogen van rechtzoekenden belangrijk is dat juridische procedures ook rechtvaardig verlopen, kan het betekenen dat zij tijdens hun werk minder aandacht geven aan de aspecten die te maken

hebben met procedurele rechtvaardigheid. Dit kan uiteindelijk bij rechtzoekenden gaan leiden tot onnodige onvrede over de uitkomst van de rechtszaak en protest- en klachtgedrag (Hollander-Blumoff & Tyler, 2011). Deze mogelijke onvrede kan voorkomen worden als juristen waarborgen dat er voldoende aandacht gegeven wordt aan hoe de procedure verloopt. Vooral aspecten zoals neutraliteit, respect, medezeggenschap en vertrouwen moeten hierbij in acht worden genomen. Immers, als rechtzoekenden positief kunnen oordelen over de procedurele rechtvaardigheid, is de kans groot dat hun oordeel over de gehele uitkomst van de rechtszaak positiever is (Smith & Tyler, 1996; Tyler, 1997). Hiermee zullen de risico's op onvrede over de uitkomst van rechtszaken en protest- en klachtgedrag worden beperkt.

Literatuur

- Bauman, Y., & Rose, E. (2011). Selection or indoctrination: Why do economics students donate less than the rest? *Journal of Economic Behavior & Organization*, 79, 318-327.
- Baumeister, R.F., & Leary, M.R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motive. *Psychological Bulletin*, 117, 497-529.
- Cadsby, C.B., & Maynes, E. (1998). Choosing between a socially efficient and free-riding equilibrium: Nurses versus economics and business students. *Journal of Economic Behavior and Organization*, 37, 229-250.
- Carter, J., & Irons, M. (1991). Are Economists different, and if so, why? *Journal of Economic Perspectives*, 5(2), 171-77.
- Critcher, C.R., & Dunning, D. (2011). No good deed goes unquestioned: Cynical reconstruals maintain belief in the power of self-interest. *Journal of Experimental Social Psychology*, 47, 1207-1213.

- De Cremer, D., & Van Lange, P.A.M. (2001). Why prosocials exhibit greater cooperation than proselves: the roles of social responsibility and reciprocity. *European Journal of Personality, 15*, 5-18.
- Ferraro, F., Pfeffer, J., & Sutton, R.I. (2005). Economics language and assumptions: how theories can become self-fulfilling. *The Academy of Management Review, 30* (1), 8-24.
- Fetchenhauer, D., & Dunning, D. (2009). Do people trust too much or too little? *Journal of Economic Psychology, 30*, 263-276.
- Folger, R., Rosenfield, D., Grove, J., & Corkran, L. (1979). Effects of “voice” and peer opinions on responses to inequity. *Journal of Personality and Social Psychology, 37*, 2253-2261
- Frank, B., & Schulze, G.G. (2000). Does economics make citizens corrupt? *Journal of Economic Behavior and Organization, 43*, 101-113.
- Frank, R. H., Gilovich, T., & Regan, D. T. (1993). Does studying economics inhibit cooperation? *Journal of Economic Perspectives, 7*, 159-171.
- Frey, B.S., & Meier, S. (2003). Are political economists selfish and indoctrinated? Evidence from a natural experiment. *Economic Inquiry, 41* (3), 448-462.
- Hollander-Blumoff, R., & Tyler, T.R. (2011). Procedural justice and the rule of law: Fostering legitimacy in alternative dispute resolution. *Journal of Dispute Resolution, 1*(2).
- Holmes, J.G., Miller, D.T., & Lerner, M.J. (2002). Committing altruism under the cloak of self-interest: The exchange fiction. *Journal of Experimental Social Psychology, 38*, 144-151.
- Iedema, J., & Poppe, M. (1994). Effects of social value orientation on expecting and learning others' orientations. *European Journal of Social Psychology, 24*, 565-579.

- Iedema, J., & Poppe, M. (1995). Perceived consensus of one's social value orientation in different populations in public and private circumstances. *European Journal of Social Psychology, 25*, 497-507.
- Kelley, H. H., Holmes, J. W., Kerr, N. L., Reis, H. T., Rusbult, C. E., & Van Lange, P. A. M. (2003). *An atlas of interpersonal situations*. New York: Cambridge.
- Kelley, H.H., & Stahelski, A.J. (1970). Social interaction basis of cooperators' and competitors' beliefs about others. *Journal of Personality and Social Psychology, 16*, 66-91.
- Komorita, S. S., Hilty, J. A., & Parks, C. D. (1991). Reciprocity and cooperation in social dilemmas. *Journal of Conflict Resolution, 48*, 494-518.
- Korobkin, R.B., & Ulen, T.S. (2000). Law and behavioral science: Removing the rationality assumption from law and economics. *California Law Review, 88*, 1052-1143.
- Lerner, M.J., & Whitehead, L.A. (1980). Procedural justice viewed in the context of justice motive theory. In G. Mikula (Ed.), *Justice and social interaction: Experimental and theoretical contributions from psychological research* (p. 219-256). Bern, Austria: Huber.
- Lind, E.A., Kulik, C.T., Ambrose, M., & De Vera Park, M.V. (1993). Individual and corporate dispute resolution: Using procedural fairness as a decision heuristic. *Administrative Science Quarterly, 38*, 224-251.
- Lind, E.A., & Tyler, T.R. (1988). *The social psychology of procedural justice*. New York: Plenum.
- Marwell, G., & Ames, R.E. (1981). Economists free ride, does anyone else? *Journal of Public Economics, 15*, 295-310.

- Miller, D.T. (1999). The norm of self-interest. *American Psychologist*, 54 (12), 1053-1060.
- Miller, D.T., & Ratner, R.K. (1998). The disparity between the actual and assumed power of self-interest. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74 (1), 53-62.
- Ross, L., Greene, D., & House, P. (1977). The “false consensus effect”: An egocentric bias in social perception and attribution process. *Journal of Experimental Social Psychology*, 13, 279-301.
- Schwitters, R. (2011). Hoeveel economie kan het recht verdragen? *Netherlands Journal of Legal Philosophy*, 2.
- Smith, H.J., & Tyler, T.R. (1996). Justice and power: When will justice concerns encourage the advantaged to support policies which redistribute economic resources and the disadvantaged to willingly obey the law. *European Journal of Social Psychology*, 26, 171-200.
- Snyder, M., & Cantor, N. (1998). Understanding personality and social behaviour: A functionalist strategy. In Gilbert, D.T., Fiske, S.T., & Lindzey, G. (Eds.), *The handbook of social psychology* (635-679). New York: McGraw-Hill.
- Srull, T.K., & Wyer, R.S. (1979). The role of category accessibility in the interpretation of information about persons: Some determinants and implications. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37, 1660-1672.
- Tyler, T.R. (1997). Citizen discontent with legal procedures: A social science perspective on civil procedure reform. *American Journal of Comparative Law*, 871-891.
- Tyler, T.R., & Blader, S.L. (2000). *Cooperation in groups: procedural justice, social identity, and behavioral engagement*. Taylor & Francis Group.
- Tyler, T.R., Huo, Y.J., and Lind, E.A. (1995). Preferring, choosing, and evaluating dispute resolution procedures: The psychological antecedents of feeling and choice. Working paper, Department of Psychology, University of California, Berkeley.

- Tyler, T.R., & Lind, E.A. (1992). A relational model of authority in groups. In M. Zanna (Red.), *Advanced in experimental social psychology*, 25, 115-191.
- Van den Bos, K. (2007). Procedurele rechtvaardigheid: Beleving bij burgers en implicaties voor het openbaar bestuur. In: *Werken aan behoorlijkheid: De Nationale ombudsman in zijn context*, pp. 183-198.
- Van den Bos, K. & Lind, E.A. (2013). On sense-making reactions and public inhibition of benign social motives: An appraisal model of prosocial behavior. *Advances in experimental social psychology*, 48, 1-58.
- Van den Bos, K., Lind, E.A., Vermunt, R., & Wilke, H.A.M. (1997). How do I judge my outcome when I do not know the outcome of others? The psychology of the fair process effect. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72 (5), 1034-1046.
- Van den Bos, K., Van Lange, P.A.M., Lind, E.A., Venhoeven, L.A., Beudeker, D.A., Cramwinckel, F.M., Smulders, L., & Van der Laan, J. (2011). On the benign qualities of behavioral disinhibition: Because of the prosocial nature of people, behavioral disinhibition can weaken pleasure with getting more than you deserve. *Journal of Personality and Social Psychology*, 4, 791-811.
- Van den Bos, K., Vermunt, R., & Wilke, H.A.M. (1997). Procedural and distributive justice: What is fair depends more on what comes first than on what comes next. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72, 95-104.
- Van den Bos, K., Wilke, H.A.M., & Lind, E.A. (1998). When do we need procedural fairness? The role of trust in authority. *Journal of Personality and Social Psychology*, 6, 1449-1458.
- Van Lange, P. A. M., De Cremer, D., Van Dijk, E., & Van Vugt, M. (2007). Self-interest and beyond: Basic principles of social interaction. In: Kruglanski, A.W., & Higgins, E.T. (2007). *Social Psychology: Handbook of Basic principles*, 540-561. New York,

Guilford.

- Van Lange, P. A. M., & Kuhlman, D. M. (1994). Social value orientations and impressions of partner's honesty and intelligence: A test of the might versus morality effect. *Journal of Personality and Social Psychology*, *67*, 126-141.
- Van Lange, P.A.M., Otten, W., De Bruin, E.M.N., & Joireman, J.A. (1997). Development of prosocial, individualistic, and competitive orientations: Theory and preliminary evidence. *Journal of Personality and Social Psychology*, *73* (4), 733-746.
- Van Lange, P.A.M., Schippers, M.C., & Balliet, D.P. (2011). Who volunteers in psychology experiments? An empirical review of prosocial motivation in volunteering. *Personality and Individual Differences*, *51*, 279-284.
- Van Prooijen, J.W., De Cremer, D., Van Beest, I., Stahl, T., Dijke, M., & Van Lange, P.A.M. (2008). The egocentric nature of procedural justice: Social value orientation as moderator of reactions to decision-making procedures. *Journal of Experimental Social Psychology*, *44*, 1303-1315.
- Walker, L., LaTour, S., Lind, E.A., & Thibaut, J. (1974). Reactions of participants and observers to modes of adjudication. *Journal of Applied Social Psychology*, *4*, 295-310.
- Wenzel, M. (2005). Misperceptions of social norms about tax compliance: From theory to intervention. *Journal of Economic Psychology*, *26*, 862-883.

Bijlage 1a. Introducties van de vragenlijst voor de algemene studentenpopulatie

Introductie

Beste deelnemer,

De vragenlijst die je zo gaat invullen is voor mijn afstudeeronderzoek.

Je deelname aan deze studie verloopt anoniem.

Gelieve deze vragenlijst alleen in te vullen en niet te overleggen met anderen.

Denk niet al te lang na over je antwoord en schrijf op wat je als eerste te binnenschiet.

Er zijn geen goede of foute antwoorden.

Alvast bedankt voor je deelname,

Marije van Mourik

Student Universiteit Utrecht

In samenwerking met Liesbeth Hulst, VU Rechten

Bijlage 1b. Introducties van de vragenlijst voor de rechtenstudenten

Introductie

Beste deelnemer,

De vragenlijst die je zo gaat invullen, bestaat uit drie ongerelateerde delen.

Het tweede deel is voor mijn afstudeeronderzoek. Ik wil meer te weten komen over hoe rechtenstudenten denken over rechtzoekenden. Daarom zou het helpen als jij deze vragenlijst invult. Het eerste en derde onderdeel betreft ander onderzoek van collega's.

Je deelname aan deze studie verloopt anoniem.

Gelieve deze vragenlijst alleen in te vullen en niet te overleggen met anderen.

Denk niet al te lang na over je antwoord en schrijf op wat je als eerste te binnenschiet.

Er zijn geen goede of foute antwoorden.

Alvast bedankt voor je deelname,

Marije van Mourik

Student Universiteit Utrecht

In samenwerking met Liesbeth Hulst, VU Rechten

Bijlage 2. Triple-Dominance Measure of Social Values (Van Lange et al., 1997)

Stel jezelf voor dat zowel jij als een willekeurige ander (die je niet kent en nooit zal ontmoeten) voor keuzes gezet worden: A, B of C. Elke keuze heeft een bepaalde waarde: hoe meer punten jij ontvangt, hoe beter voor jou. Hoe meer punten de ander ontvangt, hoe beter voor hem/haar.

	A	B	C
Jij krijgt	500	500	550
De ander krijgt	100	500	300

Afhankelijk van de keuze die je maakt krijg je een hoeveelheid punten en krijgt de ander een hoeveelheid punten. Onthoud: er zijn geen goede en slechte antwoorden. Kies de mogelijkheid die voor jou, voor wat voor reden dan ook, het meest aantrekkelijk is. Onthoud ook dat de punten een waarde hebben. Hoe meer je uiteindelijk kunt optellen, hoe beter voor jou. En hetzelfde geldt voor de ander: hoe meer hij/zij kan

1.

	A	B	C
Jij krijgt	480	540	480
De ander krijgt	80	280	480

2.

	A	B	C
Jij krijgt	560	500	500
De ander krijgt	300	500	100

3.

	A	B	C
Jij krijgt	520	520	580
De ander krijgt	520	120	320

4.

	A	B	C
Jij krijgt	500	560	490
De ander krijgt	100	300	490

5.

	A	B	C
Jij krijgt	560	500	490
De ander krijgt	300	500	90

6.

	A	B	C
Jij krijgt	500	500	570
De ander krijgt	500	100	300

7.

	A	B	C
Jij krijgt	510	560	510
De ander krijgt	510	300	110

8.

	A	B	C
Jij krijgt	550	500	500
De ander krijgt	300	100	500

9.

	A	B	C
Jij krijgt	480	490	540
De ander krijgt	100	490	300

Bijlage 3a. Zinsvorm-taak Controleconditie (alleen voor rechtenstudenten)

Deze eerste taak meet hoe mensen relaties zien tussen verschillende woorden, gebaseerd op hun eerste indruk.

In deze taak vragen wij je de onderstaande woorden in de goede volgorde te zetten zodat er een goed lopende zin ontstaat. Je kunt de correcte zin onder de gemixte woorden opschrijven.

Voorbeeld

1. Is – met – mooi – strand – weer – vol – het – vaak.

Met mooi weer is het strand vaak vol.

1. Is – voor – papiervouwkunst – ander – een – origami – woord.

2. Drinkt– met – koffie – ze – graag – melk.

3. Man – de – groet – caissière – de.

4. Viel – glas – het – kapot.

5. Patiënt – naar – de – luisterde – huisarts – de – aandachtig.

6. Pakte – grootmoeder – leesbril – de – haar.

7. In – Frankrijk – de – staat – Eiffeltoren.
8. Water – werd – vuur – het – met – gedooft.
9. Mensen – op – dagen – zonnige – wandelen.
10. Feiten – in – vinden – veel – zijn – boeken - te.
11. Continenten – de – is – zeven – Europa – van – één.
12. De – het – las – acteur – script.
13. Rende – in – molentje – het – hamster – de.
14. Gebruikt – graag – kunstenaar – de – blauw.
15. Over – de – de – zwalken – matrozen – kade – dronken.

Bijlage 3b. Zinsvorm-taak zelfinteresse conditie (alleen voor rechtenstudenten)

Deze eerste taak meet hoe mensen relaties zien tussen verschillende woorden, gebaseerd op hun eerste indruk.

In deze taak vragen wij je de onderstaande woorden in de goede volgorde te zetten zodat er een goed lopende zin ontstaat. Je kunt de correcte zin onder de gemixte woorden opschrijven.

Voorbeeld

1. In – mensen – rij – spreek – de – ik – voordringen – die – aan.

Ik spreek de mensen die voordringen in de rij aan.

1. De – trek – salaris – ik – te – bij – aan – weinig – bel.

2. Gil – overgeslagen – ik – word – ik – als – geef – een.

3. Op – kom – ik – mezelf – voor.

4. Van – hou – ik – uitdagingen.

5. Voor – goed – ik – mezelf – zorg.

6. Belangrijk – winnen – vind – ik.

7. Graag – handen – in – houd – touwtjes – ik – de.

8. Zeg – iemand – mij – ik – irriteert – als – het.

9. Nodig – nee – zeg – als – ik – is – dat.

10. Aan – ik – spreek – vreemden – makkelijk.

11. Altijd – ik – beslissingen – neem – zelf.

12. Nooit – mening – ik – bang – ben – te – mijn – uiten.

13. De – neem – leiding – ik – graag.

14. Laat – manipuleren – nooit – ik – me.

15. Duidelijke – ik – prioriteiten – heb.

Bijlage 3c. Zinsvorm-taak pro-sociale conditie (alleen voor rechtenstudenten)

Deze eerste taak meet hoe mensen relaties zien tussen verschillende woorden, gebaseerd op hun eerste indruk.

In deze taak vragen wij je de onderstaande woorden in de goede volgorde te zetten zodat er een goed lopende zin ontstaat. Je kunt de correcte zin onder de gemixte woorden opschrijven.

Voorbeeld

1. Anderen – van - respecteer – de – ik - mening

Ik respecteer de mening van anderen

1. Gezelschapsspellen – de - ik – voor – lol – doe

2. Ik – rekening – houd – met

3. Gedraag – vriendelijk – me – anderen – ik – naar

4. Eerlijk – delen – wil – ik

5. Respecteer – waarden – ik – de - van – anderen

6. Ik – anderen – begrijpen – te – probeer

7. Neem – in – anderen – overleg – beslissingen – ik – met

8. Anderen – pas – aan – aan – ik – me

9. Elkaar – met – meedenken

10. Stel – anderen – ik – gemak – hun – op

11. Nodig – indien – help – ik – anderen

12. Oog – de – heb – belangen – ik – voor – van – anderen

13. Vind – ik – mening – ieders – dat – telt

14. Ik – netjes – anderen – tegen – doe

15. Wil – bereiken – ik – samen – doelen

Bijlage 4. Negen stellingen over verschillende rechtzoekenden
(alleen voor rechtenstudenten)

Hieronder staan vragen opgenomen over rechtzoekenden.

In deze taak vragen wij je telkens bij de twee opties een percentage in te vullen dat weergeeft in hoeverre jij denkt dat het van belang is voor die rechtzoekenden.

Zorg ervoor dat de combinatie van de antwoorden bij de twee opties optelt tot 100%.

NB: er zijn geen goede of foute antwoorden. Het gaat om jouw mening.

1. Waar hechten rechtzoekenden de meeste waarde aan in een rechtszaak?
 - Serieus en respectvol behandeld worden _____%
(door de rechters/vertegenwoordiger(s) van de juridische beslissende instantie)
 - De gewenste materiële uitkomst bereiken _____%

2. Wat is voor ondernemingen in een zakelijk juridisch geschil het belangrijkste?
 - Serieus en respectvol behandeld worden _____%
(door de vertegenwoordiger(s) van de juridische beslissende instantie)
 - De gewenste materiële uitkomst bereiken _____%

3. Wat is voor burgers die een geschil hebben met de gemeente het belangrijkste?
 - Serieus en respectvol behandeld worden _____%
(door de vertegenwoordiger(s) van de juridische beslissende instantie)
 - De gewenste materiële uitkomst bereiken _____%

4. Wat is voor rechtzoekenden in een rechtszaak tegen hun burens het belangrijkste?
- Serieus en respectvol behandeld worden _____%
(door de vertegenwoordiger(s) van de juridische beslissende instantie)
 - De gewenste materiële uitkomst bereiken _____%
5. Wat vinden rechtzoekenden in een rechtszaak tegen hun ex-liefdespartner het belangrijkste?
- Serieus en respectvol behandeld worden (door de rechter(s)) _____%
 - De gewenste materiële uitkomst bereiken _____%
6. Wat is voor letselschadeslachtoffers in het juridische traject van schadeafwikkeling het belangrijkste?
- Serieus en respectvol behandeld worden (door de verzekeraar van de veroorzaker) _____%
 - De gewenste materiële uitkomst bereiken _____%
7. Wat is het belangrijkste voor een strafrechtelijke verdachte in zijn strafzaak?
- Serieus en respectvol behandeld worden (door de rechter(s)) _____%
 - De uitkomst _____%
8. Wat zou voor jouzelf het belangrijkste zijn in een rechtszaak?
- Serieus en respectvol behandeld worden _____%
(door de vertegenwoordiger(s) van de juridische beslissende instantie)
 - De gewenste materiële uitkomst bereiken _____%
9. Wat zou voor jouw moeder het belangrijkste zijn in een rechtszaak?
- Serieus en respectvol behandeld worden _____%
(door de vertegenwoordiger(s) van de juridische beslissende instantie)
 - De gewenste materiële uitkomst bereiken _____%